

HİLFÜ'İ-FUDÛL

حلف الفضول

Muhammed Hamidullah

Bazı Kureyş kabilelerinin, Mekke'de haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmek amacıyla yaptıkları Hz. Muhammed'in de katıldığı antlaşma.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hilful-fudul>

İslâmiyet'ten önce Mekke'de bu adla anılan iki ayrı antlaşmanın yapıldığı bilinmektedir. Bunların birincisi, şehrin ilk sakinleri olan Cürhümlüler'den Fazl (çoğulu fuzûl/fudûl) adlı üç kişinin (Fazl b. Fedâle, Fazl b. Vedâa, Fudayl b. Hâris [veya Fudayl b. Şürâa, Fazl b. Vedâa, Fazl b. Kudâa]) kendi aralarında, yerli veya yabancı kimsesiz birine zulüm yapıldığında zalimden hakkını geri alıncaya kadar kabileleriyle birlikte ona yardım edeceklerine dair ahidleşmeleridir. Tesirini uzun süre gösteren bu antlaşmaya bazı tarihçilere göre söz konusu isim "Fazllar'ın yemini" anlamında verilmiştir (Süheylî, II, 70-73). Başka bir rivayete göre antlaşmaya, Hilfü'l-mutayyebîn ve Hilfü'l-ahlâf'tan daha üstün (fudûl) olduğu, Kureyşliler'in onu, "Bu bir fazilet (fudûl) yeminidir" diye niteledikleri veya haksız yere alınan fazla şeyler (fudûl) sahibine iade edildiği için bu isim verilmiştir.

İkinci antlaşma hicretten otuz üç yıl (bazı rivayetlerde yirmi sekiz veya on sekiz yıl) önce yapılmıştır ve diğerinden daha ünlüdür. Mekke'de kabileler arasında zaman zaman çekişme ve çatışmalar oluyor, ayrıca dışarıdan hac ve ticaret için şehre gelen zayıf ve güçsüz kimselere haksızlık ve zulüm yapıyordu. Haram aylardan zilkadede vuku bulan böyle bir olayın Hilfü'l-fudûl'e yol açtığı rivayet edilmektedir. Zübeyd kabilesinden bir kişi umre için Yemen'den Mekke'ye geldi ve bir alıcı ile âdet olduğu üzere yanında getirdiği malların pazarlığını yaptı. Fakat alıcı malların parasını yapılan pazarlık üzerinden ödemek istemedi. Alıcının adı rivayetlerin çoğunda Âs b. Vâil es-Sehmî, İbn Habîb'in *el-Münemmağ*'ında ise (s. 275) Huzeyfe b. Kays es-Sehmî olarak verilmiştir. Yemenli satıcı istediği parayı alamayınca Hilfü'l-ahlâf'a dahil kabilelerin bazı ileri gelenlerine gidip durumu anlattı; ancak onlar, Benî Sehm'in kendi mensuplarını korumak için Hilfü'l-ahlâf'tan ayrılabilceğini ve böylece Hilfü'l-mutayyebîn'e karşı zayıflayacaklarını düşünerek kendisine yardım etmediler. Bunun üzerine Yemenli tâcir, ertesi gün Ebûkubey's tepesine çıkıp yüksek sesle mağduriyetini dile getiren bir şiir okudu. Hilfü'l-ahlâf'a mensup kabilelerin aldırış etmemesine karşılık Hilfü'l-

mutayyebîn'e mensup kabileler bundan rahatsızlık duydular. Nihayet son Ficâr savaşının çıkmasına yol açan, bu savaşta faal rol oynayan ve bundan pişman olduğu anlaşılan Hz. Peygamber'in amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib şehrin en zengin, yaşlı ve nüfuzlu kabile reisi durumundaki Abdullah b. Cüd'ân et-Teymî'ye başvurarak onu bu işin görüşülmesi için bir toplantı yapmaya ikna etti. Kaynakların bildirdiğine göre çağrılanlar arasında Hilfü'l-ahlâf mensuplarından kimse yoktu. Toplantıda hazır bulunanlar uzun tartışmalardan sonra haksızlığı önlemek için yemin ettiler ve gönüllülerden oluşacak bir grup kurmayı kararlaştırdılar. Yeminleşen kabileler şunlardır: Benî Hâşim, Benî Muttalib, Benî Zühre, Benî Teym ve Benî Esed. Toplantıya Benî Hâşim'den düzenlenmesine ön ayak olan Zübeyr b. Abdülmuttalib'den başka o sırada yirmi (veya otuz beş; İbn Habîb, s. 53) yaşında bulunan Hz. Muhammed de katıldı.

Kaynaklarda antlaşmanın muhtevası genel hatlarıyla şöyle ifade edilmektedir: “Allah'a andolsun ki Mekke şehrinde birine zulüm ve haksızlık yapıldığı zaman hepimiz, o kimse ister iyi ister kötü ister bizden ister yabancı olsun, kendisine hakkı verilinceye kadar tek bir el gibi hareket edeceğiz; deniz süngeri ıslattığı ve Hira ile Sebîr dağları yerlerinde kaldığı sürece bu yemine aykırı davranmayacağız ve birbirimize malî yardımda bulunacağız” (Süheylî, II, 73). Hilfü'l-fudûl mensupları ayrıca ahidleşmenin ardından Hacerülesved'i yıkadıkları mukaddes suyu içmişlerdi. Hilfü'l-ahlâf mensuplarından Ebû Süfyân'ın kayınpederi Utbe b. Rebîa'nın bu antlaşmaya katılmadığı için çok üzüldüğü ve şöyle dediği rivayet edilir: “Eğer Hilfü'l-fudûl'e katılmam için soyumdan ve ailemden ayrılmam gerekseydi bunu hiç çekinmeden yapardım” (Ebû'l-Ferec, XVII, 300).

Hilfü'l-fudûl'ün daha sonraki tarihlerde devam edememesinin en önemli sebebi bu antlaşmaya yeni katılmaların imkânsız oluşuydu. Bundan dolayı Emevî hilâfetinin başında son mensubunun ölmesi üzerine bu antlaşma sona ermiştir. İslâm'dan önce ve İslâmî dönemde Hilfü'l-fudûl'ün nasıl çalıştığını gösteren bazı olaylar nakledilmektedir: Sümâle kabilesine mensup bir tâcir Mekke'nin ileri gelenlerinden Übey b. Halef'e mal satmış, fakat parasını alamamıştı. Çaresiz kalan tâcir Hilfü'l-fudûl'e başvurdu. Teşkilât mensupları ona Übeyy'e gidip parasını tekrar istemesini, vermediği takdirde kendilerinin bizzat alacaklarını bildirmesini söylediler. Bunun üzerine Übey parayı hemen ödedi (İbn Habîb, s. 54). Has'am kabilesinden Yemenli bir tâcir kızı ile birlikte hac için Mekke'ye gelmişti. Şehrin güçlü kişilerinden Nübeyh b. Haccâc'ın kızını zorla elinden alması üzerine tâcir Hilfü'l-fudûl'e gitti. Hilf mensupları hemen Nübeyh'in evini kuşattılar ve kızı alıp babasına teslim ettiler (a.g.e., s. 55). Erâş kabilesine mensup birinden mal satın alan Ebû Cehil parasını ödemedi. Ebû Cehil'in Hz. Peygam-

ber'e düşmanlığını bilen bir müşrik alay etmek amacıyla mağdur tâcire, o sırada Kâbe'de bulunan Hz. Muhammed'i göstererek ona başvurduğu takdirde parasını alıp kendisine verebileceğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e giden tâcir olayı anlatıp yardım istedi. Hz. Muhammed onunla birlikte Ebû Cehil'in evine gitti ve herhangi bir güçlükle karşılaşmadan parayı aldı (Belâzürî, I, 128-129). Yine Hz. Peygamber ve Ebû Cehil'le ilgili diğer bir olay da şöyle gelişmişti: Zübeyd kabilesinden bir tâcir mallarını satmak için Mekke'ye geldi. Ebû Cehil diğer tüccarların ondan alışveriş yapmasına engel oldu ve malına düşük bir fiyat biçti. Kimsenin daha fazla fiyat vermemesi üzerine sıkıntıya düşen tâcirin durumunu öğrenen Hz. Peygamber üç deve yükü malı onun istediği fiyattan satın aldı; Ebû Cehil yanına gelince de Hilfü'l-fudûl'ü hatırlatarak aynı şeyi bir daha yapmaması için kendisini uyardı (*a.g.e.*, I, 130). Muâviye'nin hilâfeti sırasında, yeğeni Medine Valisi Velîd b. Utbe ile Hz. Hüseyin arasında bir mal hususunda anlaşmazlık çıktı. Hz. Hüseyin'in, kendisine baskı yapmak isteyen Velîd'e hakkının verilmemesi durumunda Hilfü'l-fudûl'e başvuracağını söylemesi üzerine Velîd haksız tutumundan vazgeçti (İbn Hişâm, I, 134-135).

Bütün kaynaklarda Hz. Peygamber'in bi'setten sonra da bu ittifaktan övgüyle bahsettiği, İslâmiyet'in onu daha da pekiştirdiğine inandığı ve bu yemini kızıl tüylü bir deve sürüsüyle de olsa asla değişmeyeceğini, tekrar çağrıldığı takdirde de tereddüt göstermeden derhal icâbet edeceğini söylediği (*Müsned*, I, 190, 317) kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Müsned, I, 190, 317.

İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 133-135.

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 128-129.

İbn Habîb, *el-Münemmağ*, s. 52-59, 275.

Fâkihî, *Ahbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah), Mekke 1407/1986-87, V, 190-196.

İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 604.

Belâzürî, *Ensâb*, I, 128-130.

Ya'kübî, *Târîh*, II, 17-18.

Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XVII, 287-301.

Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf*, II, 70-83.

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 41-42.

Şâmî, *Sübülü'l-hüdâ*, II, 208-210.

Halebî, *İnsânü'l-'uyûn*, I, 211-215.

L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, I, 384-388.

Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 86-90.

Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 52-54.

Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), II, 132-137.

UDMİ, VIII, 512-515.

Ch. Pellat, "Hilf al-Fuḍûl", *ET²* (İng.), III, 389.